Trnavské jezuitské tlače vo fondoch českých a moravských pamäťových inštitúcií. (Správa o výskume)

Miriam Ambrúžová Poriezová

https://orcid.org/0000-0002-3458-3334
https://ror.org/02gar4w80

Erika Juríková

https://orcid.org/0000-0002-9273-7098
https://ror.org/05nj8rv48

Projekt mapovania výskytu trnavských tlačí na území dnešných Čiech a Moravy vznikol ako výsledok spoločného uvažovania autoriek o posune výskumu vydavateľskej produkcie Akademickej tlačiarne v Trnave (1648–1773), ktorému obe dlhodobo a cielene venujú pozornosť, a to z rôznych aspektov. Konkrétnym impulzom bolo zapojenie sa do riešenia interdisciplinárneho projektu Šľachtické knižnice 18. a 19. storočia na západnom a strednom Slovensku (hlavné riešiteľské pracovisko Univerzita Komenského v Bratislave), ktorý je financovaný Agentúrou pre podporu výskumu a vývoja Ministerstva školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky (2023–2027) a zapojilo sa do neho viacero bádateľov zo slovenských akademických a vedeckých pracovísk. V rámci prvotného výskumu sa ukázalo, že súčasťou šľachtických knižníc boli aj tyrnaviká, ktoré sa následne dostali do fondov moravských a českých knižníc.

Akademická tlačiareň ako súčasť jezuitskej univerzity v Trnave patrila vo svojej dobe k najvýznamnejším a najväčším tlačiarňam na území vtedajšieho Uhorského kráľovstva a výraznou mierou ovplyvňovala vydavateľské a kníhkupecké prostredie. Svojou produkciou napomáhala k šíreniu a podpore katolíckej viery, príprave domáceho kléru a vzdelávaniu katolícky a prohabsbursky orientovanej mládeže a úradníckych vrstiev. Týmto cieľom zodpovedal aj jej vydavateľský program, v ktorom dominovala náboženská literatúra, diela určené vzdelávaciemu procesu, odborná literatúra z rôznych vedných odborov, príležitostné tlače, kalendáre a pod. vytlačené najmä v latinskom, ale aj nemeckom, maďarskom a slovenskom jazyku. Po zrušení jezuitského rádu v roku 1773 tlačiareň fungovala pod novou správou do roku 1777, následne bola jej časť prevezená do Budína, v Trnave ostala do roku 1797 ako filiálka budínskej Kráľovskej univerzity.

Rozsah produkcie tlačiarne je podchytený v bibliografiách, ktoré vznikli v rámci slovenskej a maďarskej retrospektívnej bibliografie.[1] Počas heuristického výskumu boli excerpované katalógy a inventáre pamäťových inštitúcií (najmä na Slovensku, v Maďarsku, Rumunsku a výberovo aj v Čechách), v ktorých sa potvrdilo bohaté zastúpenie trnavských tlačí v rámci historických fondov rôznych inštitúcií uchovávajúcich celky, časti a jednotliviny bývalých inštitucionálnych (cirkevných, školských) a súkromných knižníc. Stopy tyrnavík nachádzame aj v súpisoch knižníc, ktoré dnes už ako celok neexistujú.

Kontakty členov českej provincie SJ s trnavským univerzitným prostredím, resp. s pôsobením na území Slovenska, nás priviedli k myšlienke realizovať prieskum vo fondoch českých a moravských knižníc. Jeho cieľom je nielen získanie informácií o ich počte v rámci inštitúcií, ale najmä identifikácia posesorov a historických fondov, súčasťou ktorých pôvodne trnavské tlače boli. Pomyselným odrazovým mostíkom bol výskum realizovaný v roku 2011 vo fondoch Vědecké knihovny

[1] Najnovšie bola spracovaná produkcia tlačiarne v: KLIMEKOVÁ, Agáta – AUGUSTÍNOVÁ, Eva – ONDROUŠKOVÁ, Janka: *Bibliografia územne slovacikálnych tlačí 18. storočia*, Martin 2008, 6 zv.; a KÄFER, István – KOVÁCS, Eszter: *Ave Tyrnavia!: opera impressa Tyrnaviae Typis Academicis, 1648–1777*, Trnava 2013.

v Olomouci.[2] Výsledkom bola identifikácia 568 tlačí, ktoré pôvodne patrili rehoľným spoločenstvám a v menšej miere súkromným vlastníkom, opätovne z cirkevných kruhov.

Z rôznych dôvodov bolo možné vrátiť sa k téme až o niekoľko rokov neskôr. V roku 2023 odznel na konferencii *Bibliotheca Antiqua* príspevok venovaný výskytu tyrnavík vo vybraných inštitúciách, v ktorom autorky príspevku prezentovali výsledky prvotného prieskumu v rámci fondov Národní knihovny v Prahe (NKP), Moravské zemské knihovny v Brne (MZK), knihovny premonštrátov na Strahove a Oddělení zámeckých knihoven v Národním muzeu.[3] Prieskum v prvej etape prebiehal prostredníctvom elektronických katalógov a vďaka pomoci a ochote kolegov aj informáciami z interných databáz s nastavením rozpätia činnosti tlačiarne pod správou jezuitského rádu (1648–1773). V ďalších etapách postupne pristúpime k výskumu formou de visu.

Sumárny prehľad autorov a tematické zameranie trnavských tlačí v týchto fondoch potvrdili zastúpenie hlavných segmentov vydavateľského programu tlačiarne, ako aj ich prienik do širšieho spektra súdobých súkromných a inštitucionálnych knižníc s výskytom veľmi zaujímavých posesorských záznamov, vzťahujúcich sa priamo k slovenskému (širšie uhorskému) prostrediu.

Na základe prieskumu a poskytnutých podkladov zatiaľ najväčšiu zbierku tyrnavík zastrešuje Moravská zemská knihovna (932 titulov). Z nich veľká časť patrí do kmeňového fondu MZK a knižnice kláštora benediktínov v Rajhrade, ďalšie sú dnes súčasťou kláštorných knižníc rôznych rádov (františkáni v Moravskej Třebovej a v Dačiciach, kapucíni a dominikáni v Znojme, minoriti v Brne, benediktíni v Broumove), niekoľko desiatok titulov patrilo pôvodne do zámockej knižnice Chorynských vo Veselí nad Moravou.

Úroveň spracovania súpisov umožnila aj primárny proveniencný prieskum. Okrem príslušnosti k spomenutým zbierkam obsahujú aj ďalšie záznamy o vlastníkoch, pričom viaceré sa vzťahujú k územiu Slovenska. Z tohto hľadiska je zaujímavý napr. titul *Orthodoxa propugnatio… To gest Kratičke Katolicke Dokazanj…* (Trnava, 1717), ktorého autorom bol náboženský spisovateľ a katolícky kňaz Štefan Dubnický (1675–1725). Kniha nesie exlibris významnej knižnice rodu Illesházyovcov, ktorá bola od konca 17. storočia uložená v rodovom kaštieli v Dubnici nad Váhom.[4] V roku 1835 daroval knižnicu posledný gróf Štefan II. Illesházy Národnej knižnici v Budapešti (Országos Széchényi Könyvtár). Niekoľkotisícová zbierka je teda uložená mimo územia Slovenska, ale jednotliviny z jej fondu sa nachádzajú v rôznych knižniciach (napr. Univerzitná knižnica v Bratislave, Slovenská národná knižnica), aktuálne aj v MZK a NKP; tento exemplár z Illesházyovskej knižnice sa dostal do fondu NKP v zbierke Széll-Kubelíkovej knižnice.

Medzi trnavskými tlačami v MZK sa podarilo identifikovať aj ďalšieho posesora z územia Slovenska, rovnako z prostredia Trenčianskej stolice. Podpis „Georgii Prileszky 1689“

---

[2] JURÍKOVÁ, Erika: Tyrnaviká vo Vedeckej knižnici v Olomouci. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů*, Olomouc 2011, s. 19–25.

[3] AMBRÚŽOVÁ PORIEZOVÁ, Miriam – JURÍKOVÁ, Erika: Tyrnaviká vo fondoch českých a moravských pamäťových inštitúcií. *Bibliotheca Antiqua 2023*, Olomouc 2023, s. 22–27.

[4] ZMETÁK, Igor: K dejinám historických knižníc v Trenčíne – od šľachtickej knižnice po kolégium. *Knižnica* 2010, roč. 11, č. 7, s. 25–28.

poukazuje na prepojenie so šľachtickou rodinou Príleských z Prílesa a Zemianskeho Podhradia, ktorej členovia sa aktívne angažovali v stoličnej správe. Súčasťou kaštieľa v Podhradí bola i dodnes čiastočne zachovaná knižnica.[5] Uvedený proveniencný záznam nesie dielo o životopisoch svätých *A Kerestyeni Eletnek Peldaja…* (Trnava, 1682), ktoré z talianskeho jazyka preložil do maďarčiny cirkevný hodnostár a spisovateľ Andrej (Andreas) Illyés (1639–1712).

Nateraz posledným identifikovaným záznamom sa stala práca cirkevného historika Antona Sandiniho *Vitae pontifum Romanorum …* (Trnava, 1756), ktorá bola pôvodne súčasťou knižnice trnavských františkánov. Predpokladáme, že nasledujúci podrobnejší výskum poskytne ďalšie výsledky o posesoroch a knižniciach s väzbami na územie Slovenska.

Po vyššie uvedených knižniciach, kde už heuristika prebehla, sme sa zamerali aj na fond Knihovny Akademie věd. Na základe nastavených parametrov sa v knižnici nachádza 36 titulov, ktoré reflektujú vydavateľský profil tlačiarne. Ide o náboženské diela, učebnice, odborné právnické, historické a teologické texty, medzi nimi diela známych jezuitských autorov ako Martin Sentiványi, Samuel Timon a Ján Kazy. Najstarším spisom je právnická príručka Štefana Aszalaiho *Index seu compensium operis Tripartiti* (Trnava, 1694), najmladšie trnavské dielo – učebnica pre žiačky a chovankyne kláštora augustiniánok Notre Dame v Bratislave, ktoré vyšlo v roku 1769. Popis v katalógu však neobsahuje poznámky o proveniencii, takže bližšie poznatky prinesie až cielený výskum tohto fondu.

Zistené skutočnosti sú výsledkom prvej etapy heuristického výskumu v katalógoch a interných databázach uvedených pamäťových inštitúcií. Na základe vyššie uvedeného prehľadu sa dá usúdiť, že už tento čiastkový prieskum preukázal zaujímavé fakty a priniesol informácie z hľadiska proveniencie a kontaktov na územie Slovenska. Nasledujúce výskumy sa zamerajú na jednotlivé fondy formou osobných návštev riešiteliek a ich priameho výskumu. Ich cieľom bude získať maximálny prehľad o posesoroch, preštudovať vlastnícke záznamy a analyzovať spôsoby a cesty, ktorými sa knihy dostali do súčasných fondov. Jednou z kľúčových úloh projektu je pokus objasniť konkrétne osobné kontakty so slovenským prostredím a generalizovať spôsoby migrácie kníh.

Na záver by sa autorky príspevku chceli poďakovať všetkým kolegom, ktorí im poskytli alebo ponúkli pomoc pri riešení projektu.

[5] ZMETÁK, Igor: Historická knižnica Príleských zo Zemianskeho Podhradia. *Bibliotheca Antiqua. Sborník z 25. konference*, Olomouc 2016, s. 110–115.